कर्मयोगः (karma-yogaḥ)

ॐ श्रीपरमात्मने नमः। अथ तृतीयोऽध्यायः। कर्मयोगः।
om śrīparamātmane namaḥ. atha tṛtīyo'dhyāyaḥ. karmayogaḥ.

1.	अर्जुन उवाच। ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन। तत् किं कर्मणि घोरे माम् नियोजयसि केशव॥	arjuna uvāca jyāyasī cetkarmaṇaste matā buddhirjanārdana tat kiṁ karmaṇi ghore mām niyojayasi keśava
2.	व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे। तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम्॥	vyāmiśreṇeva vākyena buddhiṁ mohayasīva me tadekaṁ vada niścitya yena śreyo'hamāpnuyām
3.	श्रीभगवानुवाच। लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ। ज्ञानयोगेन साङ्ख्यानाम् कर्मयोगेन योगिनाम्॥	śrībhagavānuvāca loke'smindvividhā niṣṭhā purā proktā mayānagha jñānayogena sāṅkhyānām karmayogena yoginām
4.	न कर्मणामनारम्भात् नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते। न च सन्न्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति॥	na karmaṇāmanārambhāt naiṣkarmyaṁ puruṣo'śnute na ca sannyasanādeva siddhiṁ samadhigacchati
5.	न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत्। कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः॥	na hi kaścitkṣaṇamapi jātu tiṣṭhatyakarmakṛt kāryate hyavaśaḥ karma sarvaḥ prakṛtijairguṇaiḥ
6.	कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन्। इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते॥	karmendriyāṇi saṁyamya ya āste manasā smaran indriyārthānvimūḍhātmā mithyācāraḥ sa ucyate
7.	यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन। कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगम् असक्तः स विशिष्यते॥	yastvindriyāṇi manasā niyamyārabhate'rjuna karmendriyaiḥ karmayogam asaktaḥ sa viśiṣyate
8.	नियतं कुरु कर्म त्वम् कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः। शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः॥	niyataṁ kuru karma tvam karma jyāyo hyakarmaṇaḥ śarīrayātrāpi ca te na prasiddhyedakarmaṇaḥ

9.	यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः। तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर॥	yajñārthātkarmaṇo'nyatra loko'yaṁ karmabandhanaḥ tadarthaṁ karma kaunteya muktasaṅgaḥ samācara
10.	सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः। अनेन प्रसविष्यध्वम् एष वोऽस्त्विष्टकामधुक्॥	sahayajñāḥ prajāḥ sṛṣṭvā purovāca prajāpatiḥ anena prasaviṣyadhvam eṣa vo'stviṣṭakāmadhuk
11.	देवान्भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः। परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ॥	devānbhāvayatānena te devā bhāvayantu vaḥ parasparaṁ bhāvayantaḥ śreyaḥ paramavāpsyatha
12.	इष्टान्भोगान्हि वो देवाः दास्यन्ते यज्ञभाविताः। तैर्दत्तानप्रदायैभ्यः यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः॥	iṣṭānbhogānhi vo devāḥ dāsyante yajñabhāvitāḥ tairdattānapradāyaibhyaḥ yo bhuṅkte stena eva saḥ
13.	यज्ञशिष्टाशिनः सन्तः मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः। भुञ्जते ते त्वघं पापाः ये पचन्त्यात्मकारणात्॥	yajñaśiṣṭāśinaḥ santaḥ mucyante sarvakilbiṣaiḥ bhuñjate te tvaghaṁ pāpāḥ ye pacantyātmakāraṇāt
14.	अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः। यज्ञाद्भवति पर्जन्यः यज्ञः कर्मसमुद्भवः॥	annādbhavanti bhūtāni parjanyādannasambhavaḥ yajñādbhavati parjanyaḥ yajñaḥ karmasamudbhavaḥ
15.	कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम्। तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम्॥	karma brahmodbhavaṁ viddhi brahmākṣarasamudbhavam tasmātsarvagataṁ brahma nityaṁ yajñe pratiṣṭhitam
16.	एवं प्रवर्तितं चक्रम् नानुवर्तयतीह यः। अघायुरिन्द्रियारामः मोघं पार्थ स जीवति॥	evaṁ pravartitaṁ cakram nānuvartayatīha yaḥ aghāyurindriyārāmaḥ moghaṁ pārtha sa jīvati
17.	यस्त्वात्मरतिरेव स्यात् आत्मतृप्तश्च मानवः। आत्मन्येव च सन्तुष्टः तस्य कार्यं न विद्यते॥	yastvātmaratireva syāt ātmatṛptaśca mānavaḥ ātmanyeva ca santuṣṭaḥ tasya kāryaṁ na vidyate

18.	नैव तस्य कृतेनार्थः नाकृतेनेह कश्चन। न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥	naiva tasya kṛtenārthaḥ nākṛteneha kaścana na cāsya sarvabhūteṣu kaścidarthavyapāśrayaḥ
19.	तस्मादसक्तः सततम् कार्यं कर्म समाचर। असक्तो ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पूरुषः॥	tasmādasaktaḥ satatam kāryaṁ karma samācara asakto hyācarankarma paramāpnoti pūruṣaḥ
20.	कर्मणैव हि संसिद्धिम् आस्थिता जनकादयः। लोकसङ्ग्रहमेवापि सम्पश्यन्कर्तुमर्हसि॥	karmaṇaiva hi saṁsiddhim āsthitā janakādayaḥ lokasaṅgrahamevāpi sampaśyankartumarhasi
21.	यद्यदाचरति श्रेष्ठः तत्तदेवेतरो जनः। स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते॥	yadyadācarati śreṣṭhaḥ tattadevetaro janaḥ sa yatpramāṇaṁ kurute lokastadanuvartate
22.	न मे पार्थास्ति कर्तव्यम् त्रिषु लोकेषु किञ्चन। नानवाप्तमवाप्तव्यम् वर्त एव च कर्मणि॥	na me pārthāsti kartavyam triṣu lokeṣu kiñcana nānavāptamavāptavyam varta eva ca karmaṇi
23.	यदि ह्यहं न वर्तेयम् जातु कर्मण्यतन्द्रितः। मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः॥	yadi hyahaṁ na varteyam jātu karmaṇyatandritaḥ mama vartmānuvartante manuṣyāḥ pārtha sarvaśaḥ
24.	उत्सीदेयुरिमे लोकाः न कुर्यां कर्म चेदहम्। सङ्करस्य च कर्ता स्याम् उपहन्यामिमाः प्रजाः॥	utsīdeyurime lokāḥ na kuryāṁ karma cedaham saṅkarasya ca kartā syām upahanyāmimāḥ prajāḥ
25.	सक्ताः कर्मण्यविद्वांसः यथा कुर्वन्ति भारत। कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तः चिकीर्षुर्लोकसङ्ग्रहम्॥	saktāḥ karmaṇyavidvāṁsaḥ yathā kurvanti bhārata kuryādvidvāṁstathāsaktaḥ cikīrṣurlokasaṅgraham
26.	न बुद्धि भेदं जनयेत् अज्ञानां कर्मसङ्गिनाम्। जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन्॥	na buddhi bhedaṁ janayet ajñānāṁ karmasaṅginām joṣayetsarvakarmāṇi vidvānyuktaḥ samācaran

27.	प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः। अहङ्कारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते॥	prakṛteḥ kriyamāṇāni guṇaiḥ karmāṇi sarvaśaḥ ahaṅkāravimūḍhātmā kartāhamiti manyate
28.	तत्त्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभागयोः। गुणा गुणेषु वर्तन्ते इति मत्वा न सज्जते॥	tattvavittu mahābāho guṇakarmavibhāgayoḥ guṇā guṇeṣu vartante iti matvā na sajjate
29.	प्रकृतेर्गुणसम्मूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु। तानकृत्स्नविदो मन्दान् कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥	prakṛterguṇasammūḍhāḥ sajjante guṇakarmasu tānakṛtsnavido mandān kṛtsnavinnavicālayet
30.	मयि सर्वाणि कर्माणि सन्न्यस्याध्यात्मचेतसा। निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः॥	mayi sarvāṇi karmāṇi sannyasyādhyātmacetasā nirāśīrnirmamo bhūtvā yudhyasva vigatajvaraḥ
31.	ये मे मतमिदं नित्यम् अनुतिष्ठन्ति मानवाः। श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तः मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः॥	ye me matamidaṁ nityam anutiṣṭhanti mānavāḥ śraddhāvanto'nasūyantaḥ mucyante te'pi karmabhiḥ
32.	ये त्वेतदभ्यसूयन्तः नानुतिष्ठन्ति मे मतम्। सर्वज्ञानविमूढांस्तान् विद्धि नष्टानचेतसः॥	ye tvetadabhyasūyantaḥ nānutiṣṭhanti me matam sarvajñānavimūḍhāṁstān viddhi naṣṭānacetasaḥ
33.	सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि। प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति॥	sadṛśaṁ ceṣṭate svasyāḥ prakṛterjñānavānapi prakṛtiṁ yānti bhūtāni nigrahaḥ kiṁ kariṣyati
34.	इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ। तयोर्नवशमागच्छेत् तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ॥	indriyasyendriyasyārthe rāgadveṣau vyavasthitau tayornavaśamāgacchet tau hyasya paripanthinau
35.	श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्। स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः॥	śreyānsvadharmo viguṇaḥ paradharmātsvanuṣṭhitāt svadharme nidhanaṁ śreyaḥ paradharmo bhayāvahaḥ

36.	अर्जुन उवाच। अथ केन प्रयुक्तोऽयम् पापं चरति पूरुषः। अनिच्छन्नपि वार्ष्णेय बलादिव नियोजितः॥	arjuna uvāca atha kena prayukto'yam pāpaṁ carati pūruṣaḥ anicchannapi vārṣṇeya balādiva niyojitaḥ
37.	श्रीभगवानुवाच। काम एष क्रोध एषः रजोगुणसमुद्भवः। महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम्॥	śrībhagavānuvāca kāma eṣa krodha eṣaḥ rajoguṇasamudbhavaḥ mahāśano mahāpāpmā viddhyenamiha vairiṇam
38.	धूमेनाव्रियते वह्निः यथादर्शो मलेन च। यथोल्बेनावृतो गर्भः तथा तेनेदमावृतम्॥	dhūmenāvriyate vahniḥ yathādarśo malena ca yatholbenāvṛto garbhaḥ tathā tenedamāvṛtam
39.	आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा। कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणानलेन च॥	āvṛtaṁ jñānametena jñānino nityavairiṇā kāmarūpeṇa kaunteya duṣpūreṇānalena ca
40.	इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः अस्याधिष्ठानमुच्यते। एतैर्विमोहयत्येषः ज्ञानमावृत्य देहिनम्॥	indriyāṇi mano buddhiḥ asyādhiṣṭhānamucyate etairvimohayatyeṣaḥ jñānamāvṛtya dehinam
41.	तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ। पाप्मानं प्रजहिह्येनम् ज्ञानविज्ञाननाशनम्॥	tasmāttvamindriyāṇyādau niyamya bharatarṣabha pāpmānaṁ prajahihyenam jñānavijñānanāśanam
42.	इन्द्रियाणि पराण्याहुः इन्द्रियेभ्यः परं मनः। मनसस्तु परा बुद्धिः यो बुद्धेः परतस्तु सः॥	indriyāṇi parāṇyāhuḥ indriyebhyaḥ paraṁ manaḥ manasastu parā buddhiḥ yo buddheḥ paratastu saḥ
43.	एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मानमात्मना। जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम्॥	evaṁ buddheḥ paraṁ buddhvā saṁstabhyātmānamātmanā jahi śatruṁ mahābāho kāmarūpaṁ durāsadam

ॐ तत् सत्। इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः॥
श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

om tat sat - iti śrīmadbhagavadgītāsu upaniṣatsu brahmavidyāyāṁ yogaśāstre śrīkṛṣṇārjunasaṁvāde karmayogo nāma tṛtīyo'dhyāyaḥ

śrīkṛṣṇārpaṇamastu